

פרשת ויקהל

שינוי ניקוד באס"ף

אתנח וסוף פסוק (אס"ף) בהיותם הטעמים המפסיקים ביותר מסוגלים לשנות את הניקוד לתפארת הקריאה, לדוגמא מלה שמסתיימת בניקוד של "שש נקודות" דהיינו סגול סגול, כשתבוא בטעם אתנח או סוף פסוק יהפכו שש הנקודות לקמץ וסגול. שינוי זה מכונה בגמרא נדרים ל"ז ע"ב "מקרא סופרים"¹⁸⁴.

לדוגמא אָרַץ מנוקד בדרך כלל בשש נקודות ואילו בפסוק "בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ": (בראשית א,א) בקמץ וסגול. מחבֶּרֶת מסתיימת בד"כ בשש נקודות אבל "מקצה בַּמְחֶבֶרֶת" (שמות לו,יא) מסתיימת בקמץ וסגול בגלל האתנח. סימן לדבר "כי אפ"ס כֶּסֶף": (בראשית מז,טו-טז) לומר שבאתנח או בסוף פסוק (ר"ת אס"ף או אפ"ס בחילוף אותיות) הופך הכֶּסֶף לְכֶסֶף.

לפעמים לא ישתנה הניקוד למרות שבא אתנח או בסוף-פסוק¹⁸⁵ לדוגמא: "כאפיקים בַּנֶּגֶב": (תהלים קכו,ד), "הצילה נפשי משפת־שֶׁקֶר" (תהלים קכב,ב).

בברכת הגפן יש מחלוקת שרוב הספרדים אומרים "בורא פרי הגֶפֶן" בסגול-סגול ורוב ככל האשכנזים אומרים הגֶפֶן בקמץ¹⁸⁶. הדבר תלוי היכן נחשב לסוף פסוק או סוף משפט¹⁸⁷, אם בסוף הברכה או שה"אמן" נחשב לסוף העניין שהרי אסור לו לטעום עד שיכלה אמן מפי השומעים.¹⁸⁸ בדומה לזה יש מחלוקת בגבורות גשמים¹⁸⁹ יש אומרים "משיב הרוח מוריד הגֶשֶׁם"

בקמץ וסגול מפני שזה סוף המשפט ויש אומרים "מוריד הגֶשֶׁם" בסגול-סגול מפני שאין זה סוף עניין שהרי הציבור עונים "לברכה" וגם יש המשך "מחיה מתים וכו'".¹⁹⁰

המילה אַחַת מנוקדת כרגיל בשני פתחים, ובאס"ף תנוקד אַחַת בסגול וקמץ ונמצאו שניהם פעמיים באותו פסוק "אַחַת אֶל־אַחַת" (לו,י).

וכן סגול ופתח משתנים לקמץ ופתח אֶרֶץ - אֶרֶץ, פֶּרֶח - פֶּרֶח וכן פתח לקמץ כמו יָנַח - יָנַח (שמות כא,לא-לב), וישנם שינויים נוספים ואכמ"ל.

הטעם סגולתא אינו משנה את הניקוד כמו למשל בפסוק "בקנה האחד כפתר וּפְרָח" (הראשון בפרק לז פסוק יט) ולא כמו "כפתר וּפְרָח" שבאתנח, וזאת מפני שאין חוזק הפסקתה של הסגולתא כמו של האס"ף. אעפ"כ לעיתים כן משתנה הניקוד בסגולתא כמו בפסוק "עשה ביריעה האַחַת" (לו,יב) ולא "האַחַת".

גם בזקף-קטן לעיתים משתנה הניקוד כמו "עַל שַׁפַּת הִירִיעָה הַאֲחַת" (לו,יא) וגם בטרחא כגון "או־כֵּן יָנַח" (כא,לא) והיה צ"ל יָנַח בפתח.

¹⁸⁴ כפירוש הר"ן והתוספות.

¹⁸⁵ אין בידינו הסבר למה.

¹⁸⁶ וכן דעת הרב לחם הבכורים וההולכים אחריו שהוא בקמץ כמו "המכין מצעדי גְּבִיר".

¹⁸⁷ אע"פ שבתפילות אין בידינו מסורת על פיסוק הטעמים אלא ע"פ הבנת העניין.

¹⁸⁸ לפי האמור יש יותר צד לומר שלפי הדקדוק הוא בקמץ מפני שגם אם אינו נחשב לסוף פסוק אפשר להחשיבו כאתנח שגם הוא משנה את הניקוד. אבל כבר פסק הר"י"ח הטוב בשו"ת רב-פעלים ח"ג סוף סימן ג', שלא לשנות את מנהג ישראל לאמר בפה"ג בשש נקודות, אע"פ שמודה שעי"פ הדקדוק צריך להיות בקמץ, וזאת מפני שהתפילות והברכות נתקנו על דרך הסוד כי כן כתב הרחיד"א בשו"ת יוסף אומץ סימן י' ולכן אין לשנות הניקוד הרגיל בפי כל המון ישראל בברכות ותפילות.

¹⁸⁹ "שהספרדים מסגלים והאשכנזים מקמצים" – שו"ת אפרקסתא דעניא (מרבני רומניה בדור הקודם)

ח"ב או"ח סימן ח"י. אם כי לא כל האשכנזים מקמצים. ולאחרונה התפלמסו בזה חכמי האשכנזים.¹⁹⁰ ע"ע בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סימן מ' ובשו"ת משנה הלכות ח"א סימן ע"ט.